

DOI: <https://doi.org/10.36885/nzdpm.2023.39.13-18>

УДК 57.082.544: 599(476)

Бокотей А.А.^{1,3}, Климишин О.С.^{2,3}

КОЛЕКЦІЯ ТВАРИН МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ НАН УКРАЇНИ

На підставі літературних і власних досліджень історії природничих колекцій Державного природознавчого музею НАН України проаналізовано колекцію тварин митрополита Йосифа Сліпого, зібрану ним під час заслання у Сибіру і подаровану музею. Отримані результати будуть враховані при подальшому комплектуванні розділу «Віртуальні колекції» інформаційного ресурсу музею «Біорізноманіття України».

Ключові слова: історія дослідження музейних колекцій, птахи, ссавці, митрополит Йосиф Сліпий, природничий музей, Львів.

Збереження і формування колекцій є беззастережним пріоритетом серед основних соціальних функцій музею. Саме колекції роблять його музеєм, а не інститутом або виставковим залом. Вони визначають цілісність музею як єдиної установи, незважаючи на різноманітність функцій, які він виконує (Климишин, 2010, 2017). Музейна колекція є сукупністю музеалій (музейних предметів) у складі музейного зібрання, що як єдине ціле представляє науковий інтерес. Музеалії групуються в колекції на підставі одної або декількох ознак – за типами джерел, походженням, змістом і т. п. (наприклад, меморіальна колекція, персональна, авторська, систематична, тематична, таксономічна, моніторингова, еталонна, навчальна, приватна тощо). Колекція є основною формою організації зберігання наукових музейних фондів (Климишин, 2003).

Зібрання Державного природознавчого музею НАН України є науково організованою сукупністю музеалій та природничих фондів, яка складається з 6 груп (палеонтологічні, геологічні, фонд ґрунтів, ботанічні, зоологічні, ентомологічні), певних розділів, підрозділів і окремих колекцій (Климишин, 2001), що загалом сьогодні налічують понад 386 тисяч одиниць зберігання основного фонду.

Фонд хребетних тварин, у якому зберігається колекція тварин митрополита Йосифа Сліпого, є одним з найстаріших у музейному зібранні. Матеріали фонду зібрані майже виключно з території південного сходу Польщі та заходу України. Фонд складається з підрозділів: «Риби», «Земноводні», «Плазуни», «Птахи», «Ссавці» та окремих колекцій.

Колекції опудал птахів (Бокотей, Соколов, 2000) і ссавців, започатковані ще у другій половині XIX ст. фундатором музею В. Дідушицьким, вважаються одними з найцінніших у музейному зібранні, оскільки понад 90% з них придатні до експонування і мають високу атрактивну привабливість.

У фонді хребетних тварин відсутні виділені іменні колекції, як це є в інших підрозділах, хоча є колектори від яких до музею надійшла чимала кількість експонатів. Серед них можна відзначити колекторів фонду ссавців, які зробили найбільший внесок у поповнення колекцій музеаліями, а саме д.б.н. М.П. Рудишина – 1826 одиниць зберігання, Л.К. Опалатенко – 1170, проф. К.А. Татарінова – 912, Н.А. Лисенко – 581, доц. Н.А. Полушину – 260; колекторів фонду птахів: д.б.н. А.А. Бокотей – 660,

д.б.н. М.П. Рудишина – 250, О.С. Мацілінського – 204, М.К. Тарасову – 130, В.І. Шельвінського – 124 (Климишин, 2004).

Проте серед колекторів є одна непересічна особистість, яку також варто згадати, незважаючи на те, що її вклад становить лише 8 опудал птахів і 5 ссавців, ймовірно здобутих і виготовлених власноруч. Це Йосиф Іванович Сліпий – український церковний діяч, єпископ Української греко-католицької церкви, кардинал католицької церкви, Верховний Архієпископ Львівський – предстоятель Української греко-католицької церкви (рис. 1).

Рис. 1. Пам'ятна таблиця з барельєфом митрополита Йосифа Сліпого на вул. Коперника у Львові (фото О.С. Климишина).

Йосиф Сліпий (світське прізвище Йосип Коберницький-Дичковський) (1892 – 1984), Верховний Архієпископ УГКЦ (Української греко-католицької церкви), Блаженніший, богослов, багаторічний політичний в'язень, який майже 20 років провів у радянських таборах, перший ректор Львівської богословської академії, спадкоємцем якої є теперішній УКУ (Український католицький університет).

Патріарх Йосиф Сліпий, попри свою богословську освіту, мав пристрасть до природничих наук. Ця любов бере початок ще з дитинства, як згадує сам Патріарх: «Я любив ходити також з матір'ю, як вона збирала на городі всі цвіти, щоб святити на Спаса разом з овочами. Коли я завважив, чому такий грубий снопок цвітів брати до свячення, чи не вистачило би кілька, то вона відповідала, що кожний цвіт проситься, щоби його посвятити». Перебуваючи на засланні у сибірських таборах, він спостерігав за природою, атмосферними явищами, впливом на себе сухого та морозного повітря. Крім того, Патріарх колекціонував різних комах і монтував гербарії, які згодом відправив до Львова.

Після звільнення, у римському УКУ він створив повноцінний природничий музей, де були опудала тварин і взірці мінералів (рис. 2). Блаженніший писав листи до священників та монахинь у різних країнах із проханнями надсилати йому екземпляри

екзотичних представників місцевої флори і фауни. Єпископа в Австралії Івана Прашка, який свого часу був його студентом у Львові, він зокрема попросив надіслати йому кенгуру. Владика всіляко відговорював Патріарха, пояснюючи, що австралійські закони досить суворі в таких питаннях, однак Йосиф Сліпий добився свого, отримавши кенгуру і навіть качкодзьоба, якого переслали йому в забальзамованому стані.

Рис. 2. Експонати природничого музею біля Собору Святої Софії у Римі (фото: РІСУ).

З юнацьких років Йосиф Сліпий був закоханий в природу рідного краю і планував продовжувати навчання у цьому напрямку, проте зустріч у гімназійні роки з Митрополитом Андреем Шептицьким вирішила його майбутнє покликання. Все ж у найскладніші періоди життя, в заслання у Сибіру, він рятувався спогляданням природи і колекціонуванням її зразків. Що сталося з більшістю колекцій невідомо. Однак у кінці 1957 року Митрополит вислав дві дерев'яні скрині до Сестер милосердя Святого Вінкентія у Львові, в яких знаходилися 13 опудал і колекція комах. Скрині супроводжувалися запискою (рис. 3).

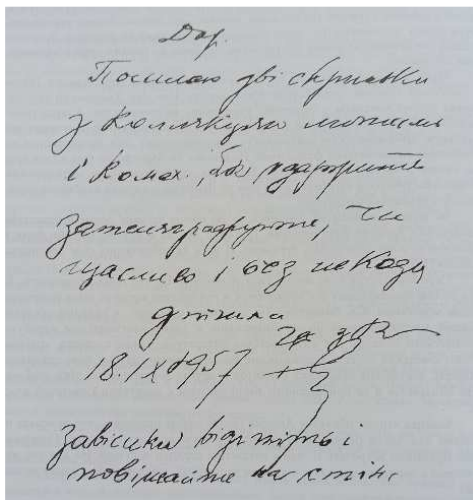

Рис. 3. Записка митрополита Йосифа Сліпого до скриньок з метеликами та іншими комахами, які не збереглися.

Комахи не пережили далекої дороги, колекція нажаль була втрачена. Натомість опудала птахів і ссавців були успішно доставлені до Львова, а 22 квітня 1958 року передані до Державного природознавчого музею, де зберігаються й дотепер. Сам факт передачі музеалій в дарунок засвідчують відповідні записи в інвентарній книзі (рис. 4).

Кількість	Місцевість	Коли і ким знайдено	Дата	Примітка
	Хорольський музей			
1	Торноморський держ. запобіжник	22/IV 1958р.	Подарунок	
1	Сибір, 22.IV-58р	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	Сибір, 22.IV 58р	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	с. Мелехівка, Ів. Франківського р-ну Львівської обл.	1958р.	Подарунок	
	жін. вивідний з шизда на сосні у місті 30.IV 58р. Дубаченко І. І.			
1	Сибір, 22.IV 58р.	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	Сибір, 22.IV 58р.	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	Сибір, 22.IV 58р.	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	Сибір, 22.IV 58р.	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	Сибір, 22.IV 58р.	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	Сибір, 22.IV 58р.	подарунок доктора Богошев'я І. Сліпого		
1	м. Львів, Вишній замок	4.IV 58р.	Здобув	Тоцулик Я. М.

Рис. 4. Сторінка з інвентарної книги музею про надходження у 1958 році.

Представлені у віртуальній колекції види – це одні з найтиповіших тварин сибірської тайги (табл., рис. 5, 6). Стан частини з них викликає певне занепокоєння, бо ймовірно консерванти, якими обробляли зразки під час виготовлення, не були якісними і на великих об'єктах (дві сови довгохвості *Strix uralensis*) не зафіксували пір'я належним чином. Сьогодні ці сови знаходяться в незадовільному стані й очікують ґрунтовної реставрації. Решта зразків у доброму стані.

Таблиця

Перелік експонатів з колекції митрополита Йосифа Сліпого

Українська назва	Наукова назва	Інвентарний номер
Сичик-горобець	<i>Glaucidium passerinum</i> L., 1758	1442/о
Сова яструбина	<i>Surnia ulula</i> L., 1758	1451/о
Сова довгохвоста	<i>Strix uralensis</i> Pallas, 1771	без номера
Сова довгохвоста	<i>Strix uralensis</i> Pallas, 1771	без номера
Жовна сива	<i>Picus canus</i> Gmelin, 1788	1542/о
Дятел звичайний	<i>Dendrocopos major</i> L., 1758	1555/о
Дятел білоспинний	<i>Dendrocopos leucotos</i> Bechstein, 1803	1565/о
Горіхівка	<i>Nucifraga caryocatactes</i> L., 1758	1810/о
Горностай	<i>Mustela erminea</i> L. 1758	452/о
Соболь	<i>Mustela zibellina</i> (L., 1758)	484/о
Мустела сибірська (колонок)	<i>Mustela sibirica</i> Pallas., 1773	485/о
Мустела сибірська (колонок)	<i>Mustela sibirica</i> Pallas., 1773	486/о
Політуха сибірська (летяга)	<i>Pteromys volans</i> L., 1758	26 дф

Рис. 5. Орнітологічна частина колекції митрополита Йосифа Сліпого (фото А.М. Савицької).

Рис. 6. Опудала звірів з колекції митрополита Йосифа Сліпого (фото А.М. Савицької).

Спосіб виготовлення теж залишає бажати кращого. На частині експонатів помітно, що preparator не мав фахової освіти (особливо з анатомії тварин), рідко займався виготовленням опудал і не мав належних інструментів і препаратів. Хоча пози, в яких відтворено експонати, свідчать про спостережливість preparatora і знання поведінки тварин, яких він опрацьовував. Натомість дятли (звичайний *Dendrocopos major*, білоспинний *Dendrocopos leucotos* і жовна сива *Picus canus*) виготовлені настільки професійно, що навіть використовувалися раніше для оформлення стаціонарної експозиції музею і виставок.

В інформаційному ресурсі музею «Біорізноманіття України» створено розділ «Віртуальні колекції» (Центр даних «Біорізноманіття України»). Дотепер започатковано 16 авторських колекцій: Франца Гербіха, Володимира Дідушицького, Максиміліана Новицького, Антонія Ремана, Мар'яна Ломницького, Йозефа Дзендзелевича, Антонія Вежейського, Івана Верхратського, Остапа Волощака, Гіацинта Лобажевського, Марка Сагана, Купави Уличної, Григорія Козія, Володимира Лазорка, Івана Загайкевича, Костянтина Малиновського. Колекція тварин митрополита Йосифа Сліпого після її оцифрування і внесення фотографій у базу даних також займе своє достойне місце у цьому розділі.

Бокотей А.А., Соколов Н.Ю. 2000. Каталог орнітологічної колекції Державного природознавчого музею. Львів. 164 с.

Климишин О.С. 2001. Наукова концепція фондової роботи Державного природознавчого музею НАН України. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Т. 16. С. 5–34.

Климишин О.С. 2003. Природнича музейна термінологія: Словник-довідник. Львів. 244 с.

Климишин О.С. 2004. Історія формування зоологічних колекцій Державного природознавчого музею НАН України // Всеукр. наук. конф. «Наукові читання, присвячені 170-річчю заснування кафедри зоології та 100-річчю з дня народження професора О.Б. Кістяківського». Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет». Збірник матеріалів. С. 74–76.

Климишин О.С. 2010. Сучасні проблеми природничої музеології. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Вип. 26. С. 3–14.

Климишин О.С. Основи природничої музеології. Львів. 2017. 177 с.

Центр даних «Біорізноманіття України» – інформаційний ресурс присвячений різноманіттю біоти України. Державний природознавчий музей НАН України [online]. Доступне < <http://dc.smnh.org/> > [Дата звернення 26 жовтня 2022 року].

¹ Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: bokotey.a@gmail.com

² Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Львівська обл., м. Дрогобич
e-mail: trilobit6@gmail.com

³ Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів

Bokotey A.A., Klymyshyn O.S.

Animal collection of Metropolitan Josyf Slipy in the foudns of the State natural-historical museum of the NAS of Ukraine

On the basis of literary and own research on the history of natural history collections of the State Natural History Museum of the National Academy of Sciences of Ukraine, the animal collection of Metropolitan Yosyf Slipy, which he collected during his exile in Siberia and donated to the museum, was analyzed. The obtained results will be taken into account in the further completion of the «Virtual collections» section of the information resource of the «Biodiversity of Ukraine» museum.

Key words: *research history of museum collections, birds, mammals, metropolit Josyf Slipy, natural-historical museum, Lviv*